

Hákon Jensson

**Fornleifaskráning fyrir Rarik vegna lagningar rafmagnsstrengs í
jörð frá Bjarnastöðum til Víðikers í Þingeyjarsveit.**

Búnaðarsamband Eyjafjarðar

Rannsóknarskýrslur 2025/16

Forsíðumynd: Hluti af lagnaleiðinni, horft til suðvesturs að Lundarbrekkuvegi.

**BÚNAÐARSAMBAND
EYJAFJARÐAR**

©Hákon Jensson
Búnaðarsamband Eyjafjarðar,
Akureyri 2025/16

EFNISYFIRLIT

INNGANGUR.....	1
TILGANGUR FORNLEIFASKRÁNINGAR.....	1
AÐFERÐIR.....	3
FORNLEIFASKRÁNING.....	3
SAMANTEKT.....	5
HEIMILDASKRÁ.....	6

1. Inngangur

Skýrsluhöfundur var beðinn um að gera fornleifaskráningu fyrir Rarik vegna lagningar rafmagnsstrengs í jörðu, frá Bjarnastöðum að Víðikeri í Þingeyjarsveit. Áformað er að leggja strenginn haustið 2025. Skráningin fór eftir uppmælingargögnum sem Rarik útvegaði. Búið var að taka saman skýrslu af svæðinu þar sem allar skriflega heimildir höfðu verið teknar saman. Vettvangsskráningin fór fram í byrjun október 2025.

Verkefnisnúmer Minjastofnunar Íslands: 3541.

2. Tilgangur fornleifaskráningar

Meginmarkmið fornleifaskráningar er að tryggja varðveislu menningararfsins ásamt því að gera bæði sveitarfélögum og Minjastofnun kleift að móta stefnu í minjavörslu.¹ Til þess að fyrirbyggja að minjar verði fyrir skemmdum við framkvæmdir þá voru sett lög ákvæði að skráning á menningarminjum eigi sér stað áður en gengið sé frá deiliskipulagi eða aðalskipulagi. Jafnframt að sá kostnaður sem hlýst af við skráninguna skuli leggjast á þann sem ber ábyrgð á skipulagsgerðinni í samræmi við skipulagslögin.²

Í lögum um menningarminjar frá árinu 2012 í I. kafla, 3. grein er ítarleg upptalning á menningarminjum en samkvæmt þeim eru: „Fornminjar samkvæmt lögum þessum eru annars vegar forngrípir og hins vegar fornleifar.

Forngrípir eru lausamunir 100 ára og eldri sem menn hafa notað eða mannaverk eru á og fundist hafa í eða á jörðu eða jökli, í vatni eða sjó. Skip og bátar frá því fyrir 1950 teljast til forngrípa. Til forngrípa teljast einnig leifar af líkómum manna og hræjum dýra sem finnast í fornleifum, svo sem fornum haugum, dysjum og leiðum.

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skrudgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bæn húsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,

---

¹ Heimasíða Minjastofnunnar.

² Heimasíða Minjastofnunnar.

- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.
- j. Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands.”³

Varðandi verndun á fornleifum þá er því lýst nokkuð ítarlega í VI. Kafla, 21. grein að: „Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Eigendur og ábúendur jarða skulu hlúa að fornleifum á landareignum sínum og viðhalda umhverfi þeirra eftir því sem sanngjarnt getur talist. Minjastofnun Íslands er skylt að veita ráðgjöf og leiðbeiningar í því sambandi.”⁴

Þar sem fornleifar eru til staðar þá er ágætt að skoða svo VI. kafla, 22 grein í lögum um menningarminjar en þar er skýrt tekið fram að: „Fornleifum sem eru friðlýstar skal fylgja 100 metra friðhelgað svæði út frá ystu sýnilegu mörkum þeirra og umhverfis nema kveðið sé á um annað. Hvers konar röskun, byggingarframkvæmdir eða aðrar framkvæmdir á friðhelguðu svæði umhverfis friðlýstar fornleifar eru óheimilar án leyfis Minjastofnunar Íslands. Friðhelgað svæði umhverfis aðrar fornleifar, sem ekki eru friðlýstar en njóta friðunar, skal vera 15 metrar nema annað sé ákveðið.”⁵

Þrátt fyrir að í fornleifaskráningunni finnst engar fornleifar þá er þó mikilvægt að hafa í huga VI. kafla, grein 24 í lögum um menningarminjar að: „Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskönnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands.”⁵

Frá árinu 2013 hefur Minjastofnun verið með staðlaða skráningu fyrir fornleifar. Tilgangurinn með því var sá að samræma gögn og hafa ákveðna kröfu um lágmarksgæði skráningar. Þar af leiðandi ættu framkvæmdaaðilar og skráningaraðilar að hafa nokkuð góðar upplýsingar um

³ Heimasíða Alþingis

⁴ Heimasíða Alþingis.

⁵ Heimasíða Alþingis.

kröfur Minjastofnunar til fornleifaskráningar til þess að hún geti byggt sínar stjórnsýsluákvarðanir á.⁶

3. Aðferðir

Við skráningu fornleifa á staðnum var notast við skráningarstaðla Minjastofnunnar Íslands. Í undirbúningsvinnu og úrvinnslu var notast við ýmiskonar heimildir og gögn, til dæmis loftmyndir frá Loftmyndum á map.is, örnefnaskrár, túnakort frá Þjóðskjalasafni Íslands, niðurbalsgögn og loftmyndir frá Náttúrufræðistofnun Íslands. Einnig voru mjög gagnlegar upplýsingarnar í skýrslunni „Menningarminjar í Aðaldal, Kinn og Bárðardal, svæðisskráning.“⁷ Þar var búið að taka saman heimildir um sögu jarðanna og menningarminjar á þeim.⁸ Verður því ekkert fjallað frekar um það í þessari skráningu.

Til viðbótar þessum upplýsingum gaf heimildarmaður góðar upplýsingar um svæðið og menningarminjar á því. Þegar öll þessi gögn höfðu verið skoðuð var farið í vettvangskönnun þar sem framkvæmdasvæðið var skoðað. Kortavinna var unnin í Microstation v8i forritinu með loftmynd frá Lofmyndum ehf. frá 2018.

4. Fornleifaskráning

Samkvæmt heimildarmanni þá var gamla bæjarstæði Víðikers austan við syðri fjárhúsin, á svipuðum slóðum og hlaðan er núna. Lögum túnsins á túnakortinu frá 1918 í austur er mjög svipuð árfarveginum og eins passar það nokkuð vel við byggingar sem voru á loftmynd frá 1960.⁹ Framkvæmdasvæði Rariks nær ekki inn á gamla heimatúnið.

Engar fornleifar fundust við vettvangskönnun né í heimildum á framkvæmdasvæði Rariks. Heimildarmaður vissi ekki til að neinar minjar hefðu verið á þessari leið.¹⁰

Mynd 1 Staðið norðan við Grjótá og horft til suðurs að bæjarstæði Víðikers.

⁶ Heimasíða Minjastofnunnar.

⁷ Hildur og Sæfís, 2001, bls. 142-147.

⁸ Hildur og Sæfís, 2001, bls. 142-147.

⁹ Náttúrufræðistofnun Íslands – Loftmyndir DMA 1960

¹⁰ Páll Kjartansson, munnleg heimild.

— Rafmagnsstrengur
 - - - Túnakort

nafn: BJARNASTAÐIR - VÍÐIKER	teikn. 30.12.2025 hj	Skýringar: Framkvæmdasvæði Rariks á Bjarnastöðum og Víðikeri í Bárðardal.	BÚNAÐARSAMBAND EYJAFJARÐAR Óseyri 2, 603 Akureyri, s: 460 4477, netf: bugardur@bugardur.is
PINGEYJARSVEIT	mælikv. 1:6000 í A4	Unnið eftir mynd nr. d519 / d529 frá Loftmyndir ehf. 2018	

5. Samantekt

Framkvæmdasvæði Raríks náði frá Bjarnastöðum að Víðikeri. Í þessu verkefni var lagt upp með að reyna að forðast sem flesta minjastaði. Engar minjar fundust á vettvangi né á loftmyndum eða skriflegum heimildum. Heimildarmaður kannaðist heldur ekki við að neitt hafi verið þarna.

Það er þó ágætt að hafa í huga að þrátt fyrir að ekki hafi fundist neinar heimildir eða menningarminjar á framkvæmdasvæðinu þá er alltaf sá möguleiki fyrir hendi að minjar leynist undir yfirborðinu þegar framkvæmdir hefjast. Verður þá að tilkynna fundinn til Minjastofnunnar sem tekur ákvörðun um framhaldið.

Akureyri, 30. Desember 2025

Hákon Jensson

6. Heimildaskrá

Heimasíða Alþingis. Lög um menningarminjar. Sótt af <http://www.althingi.is/altext/stjt/2012.080.html>. Skoðað 16.02.2019.

Heimasíða Minjastofnunnar. Skráning fornleifa. Minjastofnun Íslands. (2013). Sótt af <http://www.minjastofnun.is/minjar/skraning-fornleifa/>. Skoðað 16.02.2019

Heimasíða Minjastofnunnar. Skráningarstaðlar fornleifa. Minjastofnun Íslands. (2013). Sótt af <http://www.minjastofnun.is/minjar/skraning-fornleifa/skraningarstadlar/>. Skoðað 16.02.2019

Hildur Gestsdóttir og & Sædís Gunnarsdóttir. Menningarminjar í Aðaldal, Kinn og Bárðardal. Svæðisskráning. (2001). Fornleifastofnun Íslands. Reykjavík.

Náttúrufræðistofnun Íslands. Loftmyndir DMA 1960. Dagsetning loftmyndar 12.08.1960. Sótt af: <https://atlas.lmi.is/loftmyndir/scanned/DMA/DMA51-10704.tif> Skoðað 30.12.2025

Heimildarmenn:

Páll Kjartansson, 1950, Víðiker, Þingeyjarsvveit.

Túnakort:

Uppdráttur af túni á Víðikeri í Bárðardælahreppi í S.-Þingeyjarsýslu. Mælt og teiknað af Kristjáni Jónssyni, Nesi. Prentsmiðja Odds Björnsonar, 1918. Akureyri.